

БЕЗБЕДАН ИНТЕРНЕТ ЗА ЦЕЛУ ПОРОДИЦУ

ДЕЦА И ИНТЕРНЕТ ПАМЕТНО ОД ПОЧЕТКА

Ова публикација настала је у оквиру пројекта *Безбедан интернет за целу породицу*, који спроводи УНИЦЕФ у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја и Ужичким центром за права детета, уз подршку компаније Теленор. Ставови и мишљења изнети у публикацији не одражавају нужно ставове и мишљења УНИЦЕФ-а.

ДЕЦА И ИНТЕРНЕТ ПАМЕТНО ОД ПОЧЕТКА

БЕЗБЕДАН ИНТЕРНЕТ ЗА ЦЕЛУ ПОРОДИЦУ

Интернет је најмоћнији извор информација у историји људске цивилизације, важно културно оруђе које обликује лични развој појединаца, значајно мењајући све аспекте савременог живота. Међу корисницима интернета све је више деце, иако садржаји на њему нису увек примерени њиховим развојним и психолошким потребама.

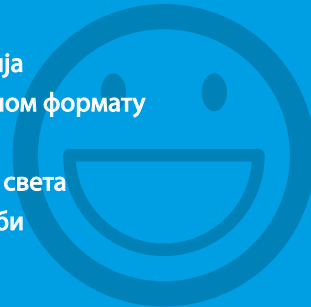
Безбедно и конструктивно коришћење дигиталних уређаја и интернета подразумева поседовање адекватних вештина дигиталне писмености: претраживање и критичко процењивање информација са интернета, комуникацију путем дигиталних оруђа, креирање дигиталних садржаја, безбедно понашање на интернету и решавање проблема у дигиталном окружењу.

Право на стицање вештина дигиталне писмености јесте једно од основних права деце у дигиталном добу. Одговорност одраслих – родитеља, васпитача, учитеља, наставника, доносиоца одлука – јесте да осигурају одговарајућу заштиту и подршку деци за несметаним уживањем својих права у дигиталном свету. Дигитална писменост представља једну од осам кључних компетенција¹ у обавезном образовању.

¹ Компетенција - сет знања, вештина и ставова (Европски оквир кључних компетенција у образовању, 2006)

МОГУЋНОСТИ КОЈЕ ИНТЕРНЕТ ПРУЖА ДЕЦИ²:

- Учење и стицање различитих вештина уз помоћ технологије – бројних веб-алата, апликација, туторијала, е-књига (нпр. говор, читање, математика, логика, страни језици, програмирање, музичке, ликовне, социјално-емоционалне, моторичке вештине итд.)
- Образовни ресурси намењени деци свих узраста (укључујући и најмлађе), деци са тешкоћама у развоју и учењу (нпр. проблеми са читањем и писањем – дислексија и дисграфија, пажњом и памћењем; аутизам, визуелне, слушне и друге сметње), као и надареној деци
- Стицање „вештина за живот у 21. веку“: дигитална писменост, решавање проблема, креативност, критичко мишљење, одговорност, емпатија, тимски рад, итд.
- Забава, игра (виртуелна и проширена реалност)
- Проналажење практичних и занимљивих информација
- Креирање и размена различитих садржаја у дигиталном формату
- Комуникација и сарадња са другима
- Упознавање и повезивање са вршњацима из читавог света
- Развијање личних интересовања, талената, рад на себи
- Друштвени ангажман и активизам

И поред чињенице да деца стичу неке од вештина коришћења дигиталне технологије и интернета лакше и брже него одрасли (што их можда чини дигитално спретнијим од њих), требало би имати на уму да:

1. Дигитална писменост подразумева много више од дигиталне спретности.
2. Резултати научних истраживања **не** потврђују схватање да су данашња деца, тзв. „дигитални урођеници“, услед чињенице да су „урођена“ у дигиталну културу од најранијег узраста, дигитално писменија од одраслих (наставника и родитеља), тзв. „дигиталних имиграната“.
3. Безбедно и конструктивно коришћење интернета итекако изискује подршку од стране **одраслих** и подучавање у оквиру **формалног образовања**.

Интернет је позитивно и инспиративно место које нам пружа бројне могућности, међутим, његово коришћење носи са собом и извесне ризике.

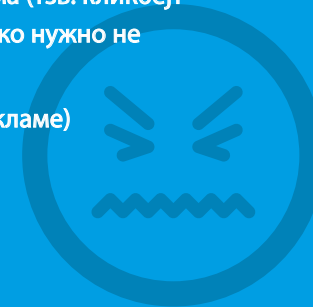
Главни изазов који се поставља пред родитеље/старатеље, васпитаче, учитеље у дигиталном добу јесте да **што боље искористе могућности које интернет пружа деци, а потенцијалне ризике сведу на најмању могућу меру!**

Одрасли су одговорни за смислену и сврсисходну употребу технологије од стране деце. Игнорисањем дигиталне стварности у којој живе данашња деца, отварају се могућности за ризичну употребу дигиталне технологије.

² Коришћење ових могућности подразумева посредовање од стране одраслих, поготову ако је реч о деци млађег узраста.

ПОТЕНЦИЈАЛНИ РИЗИЦИ НА ИНТЕРНЕТУ:

- Изложеност штетним и узрасно непримереним садржајима (нпр. говор мржње, стереотипи, предрасуде, насиље, порнографски садржај итд.)
- Изложеност дигиталном насиљу
- Контакти са особама које користе интернет са циљем злоупотребе или сексуалног узнемиравања деце (тзв. интернет предаторима)
- Злоупотреба личних података, лажно представљање (крађа идентитета на интернету), преваре или подвале путем интернета (хаковање туђег профила, лозинке, веб-сајта)
- Изложеност нетачним и непоузданим информацијама (тзв. кликејт-наслови креирани са циљем да привуку читаоце, иако нужно не одражавају садржај самог текста)
- Изложеност комерцијалним садржајима (огласи, рекламе)
- Трошење новца (нпр. током играња видео-игара)
- Вируси, нежељена е-пошта (енг. spam)
- Прекомерно коришћење и зависност од интернета

Пажњу усмеравајте на **позитивне** аспекте коришћења дигиталних медија (шта све деца могу и добро је да раде на интернету), уместо на **негативне** аспекте (шта не смеју да раде, колико времена је дозвољено провести на интернету). **Уколико своју пажњу усмерите на ризике, заборавићете бројне позитивне могућности које интернет пружа деци.**

КАКО ДЕЦА УЗРАСТА ИЗМЕЂУ 4 И 8 ГОДИНА НАЈЧЕШЋЕ КОРИСТЕ ДИГИТАЛНЕ УРЕЂАЈЕ И ИНТЕРНЕТ?

1 Играње видео-игара (тзв. gaming)

за велики број деце представља најучесталију активност на интернету и дигиталним уређајима. На тржишту видео-игара тренутно су доступне бројне различите (намењених свим узрастима), како оне које могу подстаћи дететов развој и учење, тако, нажалост, и оне које **нису примерене** потребама деце и које могу да штете њиховом развоју. **Зато је веома важно да одрасле особе (родитељи, васпитачи) изаберу одговарајућу, узрасно примерену игру за дете, и да учествују у игри заједно са њим!** На интернету постоје веб-странице на којима одрасли могу да се упознају са садржајем видео-игара и да провере ком узрасту су намењене и како су оцењене од стране других (видети линкове).

Са којим све изазовима деца могу да се сретну приликом играња игара на интернету?

- Све видео-игре (како оне које се купују, тако и бесплатне) садрже опцију трошења новца (унапређење игре које се купује и омогућава напредовање кроз игру или њене боље опције)
- Дељење личних података са непознатима
- Комуникација са непознатим и злонамерним особама (путем чета)
- Узрасно непримерени садржаји (насилје, дискриминација, вулгаран језик итд.)
- Развијање зависности од играња видео-игара.

2 Гледање видео-снимака, цртаних филмова

(на платформама за дељење видео-материјала, нпр. You Tube) такође се може сврстати у најучесталије активности деце на интернету. И ове активности, без учешћа одрасле, упућене особе, носе са собом одређене ризике:

- Изложеност агресивним, насилним и узрасно непримереним садржајима
- Изложеност комерцијалним садржајима (различите врсте реклама, огласа, тзв. "попапови" - прозори који „искачу“ на екрану током играња)
- Остављање личних података на интернету (тзв. дигиталних трагова).

Свакодневно искуство, али и истраживања (како страна, тако и домаћа), показују да деца почињу да користе дигиталне уређаје и интернет **у све млађем узрасту!** Према резултатима истраживања реализованог 2016. године у Србији (УНИЦЕФ и Институт за психологију), просечан деветогодишњак почео је да користи интернет са 6 година, док је просечан седамнаестогодишњак први пут приступио интернету са 10 година.

КОЈИ ЈЕ УЗРАСТ „ПРАВО ВРЕМЕ“ ЗА ПОЧЕТАК КОРИШЋЕЊА ДИГИТАЛНИХ УРЕЂАЈА?

- По мишљењу стручњака (Америчка асоцијација педијатара, 2016), **деца млађа од 2 године не би требало да проводе време испред екрана** (ТВ, мобилни телефон, таблет, рачунар), **изузев учешћа у разговорима одраслих путем видео-чета.**
- Деца предшколског узраста (2 - 5 година) не би требало да проводе на интернету **више од 1 сат дневно, и то квалитетно осмишљеног времена, уз обавезно посредовање одраслих** (заједничко коришћење, комуникација са дететом, објашњавање или коментарисање онога што дете гледа или ради на дигиталном уређају).
- За децу узраста од 6 и више година, препорука је креирати **индивидуални план коришћења медија**, са ограничењима и породичним правилима која ће осигурати да време испред екрана не замени спавање, игру на отвореном, разговоре уживо, физичке активности и друга понашања важна за здравље детета.

ВРЕМЕ ИСПРЕД ЕКРАНА?

И поред наведених смерница, **не постоје чврсти научни докази, нити универзалан рецепт** за то колико времена дневно свако дете сме да проведе испред екрана, **поготову када је реч о деци старијој од 5 година.**

О „времени испред екрана“ (енг. screen time) све се чешће говори као о „застарелом и бесмисленом концепту“. Стручњаци саветују да се унутар породице креира **план коришћења** дигиталних уређаја и интернета* (погледати линк) у складу са **индивидуалним карактеристикама детета** (узрастом, здравственим стањем),

његовим интересовањима, развојним и образовним потребама, врстом активности, породичним и културним контекстом.

Међу стручњацима постоји сагласност у томе да време испред екрана **не сме да замени** друге активности које доприносе здравом развоју деце – свакодневна физичка активност и спорт, сан, заједничке активности са члановима породице и дружење са вршњацима без интернета – као и да прекомерно коришћење дигиталних уређаја и интернета негативно утичу на здравље и добробит деце.

Најважније је пронаћи баланс између „онлајн“ и „офлајн“ активности сваког детета.

Више пажње обрађајте на то шта деца раде на интернету, квалитет времена које проводе испред екрана.

Имајте у виду чињеницу да ограничавањем коришћења ограничавамо и могућности за учење, истраживање, стицање дигиталних вештина!

За разлику од пасивног гледања видео-садржаја, интерактивне и креативне активности посредоване дигиталном технологијом позитивно доприносе развоју деце.

Технологија је оруђе! Подржите децу да је користе на паметан начин! Коришћењем технологије за свакодневну комуникацију путем сервиса за четовање (нпр. Viber, WhatsApp, Facebook Messenger) и пасивним гледањем видео садржаја деца неће стећи одговарајуће вештине дигиталне писмености.

Уместо да ограничавају, контролишу и надзиру, одрасли би требало да **пружају подршку и активно посредују у дететовом коришћењу дигиталних медија**, да буду дигитални ментори. Својим понашањем,

временом које проводе у коришћењу дигиталних уређаја, врстом активности; одрасли обликују понашање деце, односно служе као модел понашања.

Учествујте у активностима деце на интернету, уживајте, играјте се и учите заједно. Подржите децу у томе да уче из онога што раде, гледају и деле у дигиталним медијима.

Ако сте забринути тиме да дете школског узраста проводи превише времена на интернету, поставите себи следећа питања:

1. Да ли је дете физички здраво и да ли спава довољно?
2. Да ли дете има добре социјалне контакте са породицом и друштвом изван интернета или већим делом комуницира путем интернета?
3. Да ли је успешно у школским активностима?
4. Да ли има своја интересовања и хобије?
5. Да ли учи путем интернета или га користи искључиво за забаву?

Ако је одговор на већину питања са горње листе ДА, немате разлога за бригу! У супротном, реч је о проблематичном коришћењу интернета и потребно је да предузмете конкретне кораке (утичући на промену начина дететовог коришћења интернета), и уколико је потребно, потражите савет стручне особе.

КАКО ОДРАСЛИ МОГУ (НЕСВЕСНО) ДА УГРОЗЕ БЕЗБЕДНОСТ ДЕЦЕ НА ИНТЕРНЕТУ?

- Ако не поседују одговарајуће вештине дигиталне писмености и не раде континуирано на њиховом унапређивању.
- Ако нису упознати и/или не поштују услове и правила коришћења веб-сервиса, платформи, веб-алата, нпр.

када дају сагласност или отворе профил свом детету на друштвеним мрежама у узрасту млађем од оног који је прописан. На већини друштвених мрежа доња узрастна граница за отварање профила је 13 година.

- Постављањем приватних информација, најчешће фотографија деце, на личне профиле на друштвеним мрежама, тзв. „шерентинг“ (енг. sharenting), дељењем приватних информација јавно и сл.

КАКО ОДРАСЛИ МОГУ ДА ПОСРЕДУЈУ У ДЕТЕТОВОМ БЕЗБЕДНОМ И КОНСТРУКТИВНОМ КОРИШЋЕЊУ ИНТЕРНЕТА?

Избором одговарајућих дигиталних садржаја и веб-алата

- Бирајте квалитетне дигиталне садржаје (видео-игрице, цртане филмове, апликације, веб-сајтове и веб-алате) који су намењени деци (нпр. YouTube Kids, веб-претраживач за децу Kiddle, профил на Гуглу за децу млађу од 13 година итд.).
- Пре него што (ви и/или ваше дете) преузмете неку апликацију или игрицу са интернета, проверите да ли је она примерена узрасту детета (обратите пажњу на узрастна ограничења која су обично јасно назначена), прочитајте коментаре и искуства других корисника...
- Тестирајте апликације, прегледајте дигиталне садржаје пре него што дете почне

да их користи, проверите о чему се тачно ради (нажалост, некада се и међу интернет садржајима који су намењени деци могу пронаћи и они који им нису примерени).

- Бирајте едукативне садржаје који подстичу дечји интелектуални, социјално-емоционални, језички развој (игру, логику, машту, креативност, имагинацију), али и физички (моторику, координацију покрета)...
- Како показују неуронаучна истраживања, двосмерна комуникација са дететом (када одрасли поставља питања а дете одговара и обратно) има кључну улогу у раном језичком развоју. Пасивно коришћење технологије не подстиче језички развој деце.
- Подстичите децу да користе веб-алате за креирање садржаја на интернету (самостално или у сарадњи са другима), уместо да буду пасивни примаоци његових информација.

2

Квалитетном комуникацијом и учешћем у дечјим активностима на интернету

- Разговарајте са децом о томе шта им се свиђа, а шта не у вези са коришћењем интернета и дигиталних оруђа и зашто.
- Посредујте у свим активностима деце на интернету. Када је реч о деци млађег (предшколског) узраста, НЕ препоручује се самостално коришћење дигиталних уређаја (након одгледаног цртаног филма, искључите уређај и разговарајте са дететом о томе што сте гледали, проверите како је то дете разумело, постављајте му питања која подстичу на размишљање и креативност...).
- Разговарајте са децом о ризицима

Оруђа за родитељску контролу омогућавају заштиту приватности и безбедности деце на интернету: ограничавање приступа одређеним видео-играма и веб-сајтовима, ограничавање и надгледање трошења новца и времена које деца проводе играјући игре, комуникације (четовање током играња игара)...

везаним за коришћење интернета и о конкретним корацима које је потребно предузети...

- Дозволите деци да погреше, нека грешке буду прилике за учење, уместо за кажњавање...
- Охрабрујте децу да вам се обрате за помоћ у свакој ситуацији када се осете несигурно, уплашено, узнемирено...

Применом техничких мера заштите

3

- Користите техничке мере заштите, поготову када је реч о деци предшколског и млађег школског узраста: родитељска контрола (енг. parental control), софтвери за блокирање нежељених садржаја, филтери за безбедну претрагу, јаке лозинке... (видети линкове у оквиру: Техничке мере заштите).
- Техничке мере заштите смањиле вероватноћу да дете буде изложено непримерним садржајима или да уради нешто непожељно (нпр. да потроши новац док игра видео игрицу). Ипак, требало би имати на уму да ове мере не обезбеђују потпуну заштиту, и да их је најбоље комбиновати са другим видовима родитељске подршке безбедном коришћењу интернета!
- Имајте на уму чињеницу да претерана родитељска контрола и заштита, и када је реч о коришћењу дигиталних уређаја, негативно доприноси дечјем развоју, јер одмаже детету да изгради сопствене капацитете за самоконтролу и израсте у особу одговорну за сопствено понашање. Зато је важно код детета развити свест о потенцијалним ризицима и подржати га да само управља својим временом и активностима на интернету.

Правилним коришћењем дигиталних уређаја и интернета

- Креирајте **породичне договоре (планове)** о коришћењу дигиталних уређаја који ће важити како за децу, тако и за родитеље (нпр. да се мобилни уређаји не користе током оброка, дан без интернета).
- Успоставите **јасна правила и очекивања** у вези са коришћењем дигиталних уређаја и интернета: колико времена, у којим активностима, када и у које време (нпр. без дигиталних уређаја 1 сат пре одласка на спавање).
- Приликом дефинисања правила, поштујте **дететову индивидуалност** (личне карактеристике и потребе), правила дефинишите заједнички, јер то повећава дететову спремност за поштовање оних у чијем је доношењу само учествовало.
- Пре него што успоставите правила, запитајте се да ли сте сами спремни да их **доследно примењујете**, будите реални.
- Немојте давати деци дигиталне уређаје да бисте тако **ослободили време за сопствене активности**.
- Дигиталне уређаје и интернет немојте користити као **награду** и/или **казну** за дете (Ако уради домаћи задатак, моћи ће да игра игрицу).
- Избегавајте коришћење дигиталних уређаја као **једини начин да умирите дете** (нпр. код лекара, током путовања и сл.).
- Осмислите породичне активности које не укључују коришћење дигиталне технологије (нпр. играјте се са децом оних игара којих сте се ви играли у њиховом узрасту).
- Искуства на интернету повежите са децијим искуствима **изван њега** (нпр. користите видео-игрице како бисте децу научили упорности, суочавању са изазовима, учењу из властитих грешака, прихватању пораза...).
- Користите интернет заједно са децом како бисте **истраживали и сазнавали, решавали практичне проблеме** (нпр. проналажење информација о местима која желите да посетите, куповина), а не само за забаву.
- И када је реч о коришћењу дигиталних уређаја и интернета, будите **позитиван модел понашања – деца много више науче посматрањем понашања одраслих него директним подучавањем** (када им говорите шта је добро, а шта не).

КОРИСНИ ЛИНКОВИ

Дигитални садржаји за децу (видео-игрице, веб-сајтови, филмови, музика, апликације):

Оцена и квалификација видео-игара

<https://pegi.info/>

Информације, коментари

<http://www.askaboutgames.com/>

<https://www.commonsemmedia.org/reviews>

You Tube за децу

<https://www.youtube.com/kids>

Google претраживач за децу

<https://www.kiddle.co/>

Практичне смернице за одрасле:

- Нове смернице Америчке асоцијације педијатара (време испред екрана)

<https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/pages/american-academy-of-pediatrics-announces-new-recommendations-for-childrens-media-use.aspx>

<https://www.aap.org/en-us/about-the-aap/aap-press-room/pages/american-academy-of-pediatrics-announces-new-recommendations-for-childrens-media-use.aspx>

- Смернице Министарства здравља и старења Аустралије (време испред екрана)

<https://www.esafety.gov.au/education-resources/iparent/staying-safe/balancing-time-online/how-much-is-too-much>

- Оруђе за креирање персонализованог породичног плана за коришћење медија

<https://www.healthychildren.org/English/media/Pages/default.aspx#home>

- Коришћење технологије у раду са децом са тешкоћама у развоју

<https://www.understood.org/en>

- Google центар за безбедност-сигурносни алати (на српском)

<https://www.google.com/intl/sr/safetycenter/tools/#home/>

<https://www.google.com/intl/sr/safetycenter/families/explore/age-appropriate/>

Безбедно коришћење друштвених мрежа и веб-апликација:

<https://www.saferinternet.org.uk/advice-centre/social-media-guides>

<https://www.saferinternet.org.uk/blog/key-things-remember-when-helping-your-child-set-new-profile>

<https://www.saferinternet.org.uk/advice-centre/parents-and-carers/parents-guide-technology>

Техничке мере заштите (родитељска контрола):

<https://www.esafety.gov.au/education-resources/iparent/online-safeguards/parental-controls>

<https://www.esafety.gov.au/education-resources/iparent/online-safeguards/parental-controls/web-browsers>

<https://www.saferinternet.org.uk/blog/youtube-announce-new-parental-controls-youtube-kids>

Изложеност штетним садржајима и/или дигиталном насиљу (експлицитни сексуални садржај, педофилија, криминалне радње, злоупотреба деце у порнографске сврхе):

- Национални контакт - центар за безбедност деце на интернету

<http://www.pametnoibezbedno.gov.rs>
или телефон: 19833

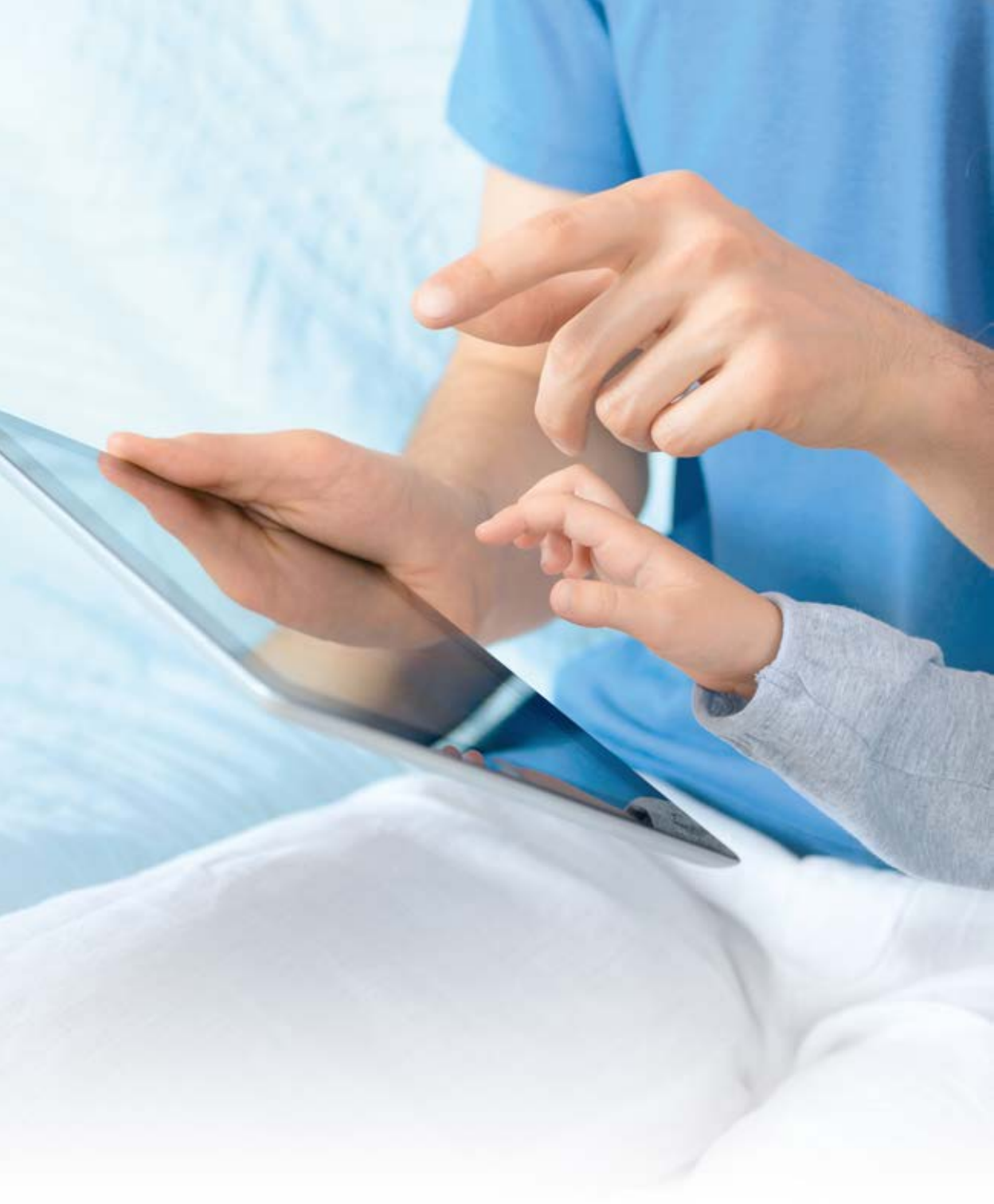
- Одељење за борбу против високотехнолошког криминала МУП РС

childprotection@mup.gov.rs
или телефон: +381 11 306 2000

- Више јавно тужилаштво у Београду

vtk@beograd.vtk.jt.rs

или телефон: +381 11 306 1272

ДЕЦА И ИНТЕРНЕТ - ПАМЕТНО ОД ПОЧЕТКА

БЕЗБЕДАН ИНТЕРНЕТ ЗА ЦЕЛУ ПОРОДИЦУ